
UDK 800.8

Prikaz

Prihvaćeno 30.03.1996.

Lasta Majer-Reuter
Marktobersdorf, DBR

U POTRAZI ZA SAVRŠENIJIM GOVOROM
(čitajući Umberta Eca)

Od vremena babilonske katastrofe i jezičnog rasapa sanja čovječanstvo o povratku ili o novom rođenju zajedničkog govornog i jezičnog koda koji bi omogućio preciznu a bogatu komunikaciju, uz potpuno slaganje. Danas kad Evropa konvergira zajedništvu, nameće joj se to pitanje osobito nužnošću. U svojoj novijoj knjizi pod naslovom: "La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea" (u njemačkom prijevodu iz kojeg ću citirati: "Die Suche nach der vollkommenen Sprache", Verlag C.H. Beck, München 94.) približio mu se Umberto Eco prvenstveno kao semiotičar koji se bavi rekonstrukcijom postuliranih jezika, /ne/mogućnošću umjetnog univerzalnog jezika, a kao čuvar govornih tajni uvodi nas u jezičnu magiju evropskog kulturnog kruga. Koliko mu je uspjelo pobiti neke znanstveno neutemeljene pretpostavke toliko nas je potaknuo na razmišljanje o savršenijem govorenju, ne ukazujući eksplicitno na traženja rješenja ako to nije preporuka Adamovim nasljednicima da je potrebno, poštujući svaku kulturnu, tradicionalnu i jezičnu raznolikost, pomiriti se u sjeni Babilonske kule.

Eco ne pokušava izvesti strogu tipologiju različitih umjetnih jezika, nego slijedi i oprimjeruje esejistički i panoramatski široko povijest utopije o savršenom jeziku u razdoblju od dva tisućljeća, objašnjavajući ideološke smjerove i motivacijsku podlogu. Očitu i bitnu, rekli bismo egzistencijalnu prevagu govora, Eco za divno čudo nema potrebu češće spominjati, nadajmo se iz razloga identifikacije sa svojim kadikad nejasnim i mutnim predmetima rađanja čovjekove svijesti o jeziku, koja očito predhodi svijesti o govoru.

Ako je vjerovati Bibliji, stvaranje svijeta teklo je kroz čin govora. Najprije reče Bog: "Neka bude svjetlo!" a tek potom "Svjetlo bi." (Knjiga Postanka I, 3-4). Prvo Bog imenuje, zatim stvara i stvorenom pridružuje ontološki status. "I Bog nazove svjetlo danom, a mrak noći." Bog je dakle i prvi nomothet. Tu zadaću dobiva kasnije Adam, da li u skladu s imanentnom prirodom imenovanog ili *ad placitum*, nije nam poznato. U Knjizi postanka II, čitamo pak da je nakon potopa cijeli svijet govorio jednim "jezikom", ali oholost potakne čovjeka na natjecanje s Bogom i na izgradnju kule visoke do neba. Na toliku objest odgovara Stvoritelj riječima: "Zamrsit ću im jezik da nitko tuđega ne razumije". Predanje pak koje stoji u Knjizi postanka 10, govori o djeci Jafetovoj kako žive u svojim zemljama i to "svatko prema svome jeziku, porijeklu i narodu". Odnosi li se termin "jezik" ovdje samo na dijalektualne varijante ili se misli na jezičnu razlikovnost uvjetovanu prirodnim tendencijama? Znači li jezični rasap doista prokletstvo i ranu koju svakako treba izliječiti ili potpunost leži u brojnosti prirodnih jezika i koja je od ovih dvaju interpretacija doista u intenciji Boga?

Izgleda da je upravo tragika babilonske drame potaknula ljude na traženje prvobitnog zajedništva, dijelom sagledavanjem unatrag u potrazi za jezikom Adamovim, dijelom unaprijed u nastojanju oko konstrukcije novog, Adama vrijednog jezika. Ovi su naponi uočljivi od trenutka kad se višejezičnost narodnosti pojavljuje kao problem u Evropi, koja ujedno istim tim jezicima zahvaljuje pravo svoje rođenje (Eco, str. 32). Promatramo li valove povijesti, uočiti ćemo da se san o savršenom jeziku (govoru) javlja uvijek kao odgovor na neki religiozni, ekonomski ili politički rascjep, kao potreba obuhvaćanja divergentnih strujanja, a tu potrebu osjećamo danas u Evropi i unutar našeg podneblja.

Jedan od ranijih tragova teme o savršenom jeziku nalazimo u Receptima pjesnika, irskih autora iz sedmog stoljeća, koji su pokušali odrediti prednost galskog narodnog jezika u odnosu prema latinskom i programirati prvi kodificirani jezik na temelju galskog, tog "praizvornog" a ujedno i "natprirodnog" jezika koji je, kako se tvrdi, izomorfan sa svim stvorenim i može ikonički povezivati izrečeno sa sadržajem. Ovdje se začinje povijest traženja savršenog jezika, koja je ujedno i povijest utopije i niza srušenih nadanja, no ako je mjerimo po posljedicama (npr. za komparativnu lingvistiku, u istraživanju kognicije, taksonomija u prirodnim znanostima i sl.) nije bila uzaludna. Vrijedno je bilo, čini se, i za fonetiku. S druge strane, analizirajući rezultate raznih sustava koji teže savršenosti, zaključuje Eco kako upravo naše prirodne, dakle nesavršene jezike odlikuju vrline koje ih posve uvjerljivo legitimiraju za pomirbu. Danas znamo da načini na koje se organizira sadržaj variraju od jezika do jezika.

I činjenica da je jezik na određen način strukturiran, implicira određeni pogled na svijet, a kako je odnos forme izraza i forme sadržaja u prirodnim jezicima arbitraran, izraz ne može biti identičan sa sadržajem (u Hjemselfovom smislu: jezik nije konforman). No upravo toj značajki tendiraju mnoga nastojanja prema savršenom. Prirodni jezik živi na tlu sintakse i semantike, isto tako i pragmatičnosti. Počiva na pravilima koja se mijenjaju prema okolnostima i kontekstu, ima mogućnost metaforičnosti i retoričnosti. Mnogi programi umjetnog jezika eliminiraju ove (govorne) oblike, dok neki nastoje reproducirati upravo te karakteristike. Eco zaključuje da je "prirodni jezik od svih semiotskih sustava onaj s najvećim i najzadovoljavajućim radiusom izraza i gotovo svi projekti savršenog jezika oslanjaju se na model verbalnog jezika" (Eco, str. 37), dakle na govor.

Citatelj kojem je do pažljivog slijeda Ecova izlaganja, morat će se probijati kroz dva tisućljeća semiotičke prašume i opširne opise raznih projekata i sustava. Neka nam bude dopušteno da iz Ecova beskompromisno povijesno-razvojnog prikaza izdvajamo linije misli koje se javljaju periodički u različitim odsjecima vremena, a zatim zamiru da bi se nakon duga vremena ponovno prikazale u novom ruhu. Opis neuspjelih i nama potpuno neupotrebljivih projekata nije nam uzbudljiv koliko motivacija koja je do njih dovela, zahtjevi i kriteriji postavljeni savršenstvu, a osobito postupan razvoj svijesti o govoru. Naravno da smo mi danas u mogućnosti i ondje gdje govor nije ni u svijesti ni u intenciji "pročitati" iz konteksta da je i tu elementarno prisutan, jer to ne može ni biti ako jezik shvaćamo kao organizaciju govora. Do granica implikacija govora dolazimo tek kad jezik prelazi u "djelatnu inteligenciju" ili u "svemirski jezični kod", koji na putu prema simboličnoj logici, binarnom sustavu i informatici od govora apstrahiraju, ili pak tamo gdje se govor skriva i okamenjuje u hijeroglifskoj piktografskoj ili nekoj drugoj slici (iako je taj oblik možda upravo idealan prikaz govora). Po tome je ova Ecova knjiga i svojevrсна povijest fonetike. Evo nekoliko primjera: Danteu "govoriti" znači voditi dijalog, a Bog je tako zaljubljao zrak da su kroza nj zazvučale prave riječi. Brosses u 18. st. tvrdi da su vokali dio kontinuumu i da treba uspoređivati konsonantske identitete, ali još ne razlikuje glasove od slova. Za Gebelina (18. st.) govor je kao anatomska struktura božji dar, no on je i dio ljudske povijesti. Takve i slične pretpostavke usputne su pojave u naporima oko traženja idealnog jezika.

Potruga za savršenim jezikom odvija se u početku prema unatrag u želji za povratkom svetom, božjem jeziku kakvim se npr. smatra hebrejski (kineski ili staroegipatski). Postel u 16. st. tvrdi da svi jezici potječu iz hebrejskog te je kroz taj jezik moguće stapanje sviju naroda. San mu je svjetski mir, koji se postiže kroz zajednički jezik i istovjetne ideje uz harmoniju i toleranciju među religijama. I struje židovske mistike u renesansnoj kršćanskoj Evropi potvrđuju hebrejski kao sveti jezik. Na ideji stvaranja svijeta, kao govornoj pojavi počiva Kabala (prvotno: Predaja), tehnika čitanja i interpretacije svetog teksta. Iza napisanih riječi nastoji pronaći "vječni Torah", a po dolasku očekivanog Mesije slova će se poslagati tako da će priča biti idealna. Tekst je dakle simbolički aparat iz kojeg se može pročitati smisao: doslovan, alegorijsko filozofski ili mističan, i to različitim tehnikama. Ekstatična kabala je recitacija božjeg imena, gdje interpret stoji između Boga i tekstova. Govor - jezik univerzum je za sebe a njegova struktura predstavlja realnost. "Ako je Bog stvorio svijet kroz emisiju glasova ili slova... tada su to čestice od kojih je svijet stvoren... a to znači da govor-jezik ne samo da odražava strukturu univerzuma nego je i stvara" (Eco, str. 44).

U daljnjem razvoju ovaj se sveti i potpuni sklad nastoji upotrijebiti kao magijski utjecaj. "Magijski jezik teži savršenosti kroz mistiku i inicijaciju", ali i "Mističar se predaje potpunom i svetom jeziku a pritom namiguje političaru kojem ga predaje kao kod za šifriranje" (Eco, str. 200). Kabalisti 15. i 16. stoljeća čitaju kroz svoje pojmove i djelo Romana Lulla (13. st.). Namjera mu je bila da novim jezičnim sustavom uvjeri nevjernike na istoku u istinitost Kristove poruke. Njegova je tehnika kombinatorike zapravo retoričko sredstvo koje izražava ono što je već poznato, to je formalna dijalektička logika i silogizmi čiji je kriterij provjere i istine i dalje u čovjeku. I u projektu Valeriusa iz 16. st. mogu se pojmovi i argumenti množiti do beskraj a u istinitom i u lažnom smislu. Od vremena Pica della Mirandole (15. st.) jezik je savršen u mjeri u kojoj skriva, zamračuje, alegorizira, rječju: mistificira. U to se vrijeme stvara distinkcija između univerzalnog jezika, kojim bi mogli govoriti svi i jezika "savršenosti", dostupnog samo "upućenima".

Dispozicija za govor dana je svim ljudima, kaže Dante (13. st.), no treba ga učiti. On teži uzvišenoj formi, poetičnom jeziku koji je u prvobitnom afinitetu sa stvorenim i dopušta pjesniku da nađe prave riječi za ono što želi izraziti. Njegov "*vulgaris illustris*" normativan je, dostojanstven i mudar, počiva na narodnom jeziku koji je dobar ali ga treba oplemeniti stvaralaštvom pojedinaca. Dante razlikuje "langue" od "parole", dakle jezik od govora (u Saussureovu smislu). Govoriti, znači voditi dijalog (Adam s Bogom, Adam s Evom), no taj dar nije jedini koji je Adam dobio od Boga. Dobio je i opće načelo strukture jezika, i s obzirom na rječnik i s obzirom na morfo-sintaktičke fenomene. Dantevu "*formu locutionis*" treba razumjeti kao univerzalnu matricu svih jezika.

U 17. i 18. stoljeću, razdoblju prosvjetiteljstva, racionalizma i empirizma, konačnog oblikovanja velikih nacionalnih država u Evropi sa živahnim diplomatskim vezama i interkontinentalnom komunikacijom, ne teže mislioci više otkriti nastali prajezik, nego nastoje stvoriti novi umjetni jezik, koji će se ravnati prema načelima filozofije. S pojavom tzv. filozofsko-apriornih jezika dolazi do promjene paradigmi: potraga za savršenim nije više motivirana duboko religioznom nego znanstvenim parametrima. Potreba je za jezikom koji će

smanjiti mjeru redundancije, anomalija, nesporazuma i dvoznačnosti i koji će svojom logikom i preciznošću poticati razumijevanje među narodima. Ovi se jezici nazivaju apriornima jer se radi o identifikaciji pojmova i o organizaciji "gramatike ideja" koja mora biti *a priori* postulirana. Tek nakon definiranja i organizacije sadržaja može se tražiti znakove koji će ga izraziti. Tako se dolazi do sustava elementarnih pojmova organiziranih binarnim ili dihotomnim disjunkcijama i analiziranih putem metajezičnih elementarnih pojmova *differentiae specificae*. Od ovih se artefakata traži da budu u stanju potpuno (bez ostatka) izražavati ideje a da istodobno razotkrivaju nove odnose među dijelovima stvarnosti.

Projekti apriornih jezika nisu uspjeli u svojoj namjeri da svaki element izraza nedvosmisleno odrazi osobine objekta, dakle upravo u nastojanju oko toliko željenog izomorfizma. Propali su i u pokušaju eliminacije načela dvostruke artikulacije, na kojoj su izgrađeni prirodni jezici. Budući da umjetni jezik nije izgrađen na dvostrukoj razdiobi (gdje se glasovi bez značenja kombiniraju u značenjske sintagme, već i najmanja promjena simbola izaziva golemu promjenu značenja. Tzv. elementarni pojmovi nisu elementarni (jer bi tada bili nedefinirani) nego su definirani pojmovima prirodnih jezika, što dovodi ove projekte do apsurd. Apriorno-filozofski jezici nisu ni izdaleka u stanju slijediti prirodne u izražavanju svih potankosti, iskustava, osjećaja, apstrakcija, a kamoli filozofije. Nemogućnost da se oblikuje savršeni petrificirani filozofski jezik jest i u tome što govor-jezik i mišljenje prolaze kroz faze nastajanja i izgradnje tijekom vremena, čiji protok nije moguće zaustaviti.

Ipak, ni ova filozofska nastojanja nisu bila uzaludna iz rakursa moderne lingvistike. Svojim univerzalnim jezikom anticipira Leibnitz simboličku logiku, a otkrićem binarnog sustava informatičke jezike. Njegova ideja "slijepog mišljenja" postat će načelom opće semiotike. S Leibnitzom uočavamo posebnu liniju kojom se začeo kretati Giordano Bruno, čiji bi jezik savršenosti trebao pružiti ključ ne samo za izričaje ovog našeg svijeta nego i svih beskonačnih svjetova u njihovu međusobnu prožimanju. Od mogućnosti Brunovih kombinacija hvata nas vrtoglavica, no nasreću vrijede ograničenja kroz potvrdu u realnosti. Jezici koji ne izražavaju činjenična stanja ne mogu imati pravo na univerzalnost, pa suvremeni znanstvenici kao Boole, Frege, Russell, Whitehead, Wittgenstein ili Carnap pokušavaju sastaviti jezik znanosti bez pretenzije da on zamijeni prirodne jezike.

Početak dvadesetog stoljeća dolazi do impozantnog razvoja komunikacije i prijevoza. Evropsko tržište se proširuje, politika je sve globalnija. Države i narodi prisiljeni su na suradnju, osobito znanstvenu. Javlja se nužnost komunikacije zajedničkim jezikom. Couturat i Léau smatraju da nije moguće univerzalnim jezikom proglasiti jedan od postojećih, a utopija je povratak nekom neutralnom ali mrtvom jeziku kao što je to npr. latinski. Preostaje dakle samo stvaranje novog umjetnog jezika kkoji bi sličio prirodnima a ostao neutralan. Kriteriji takvog jezika (savršenog po univerzalnosti) bili bi: a) pojednostavljenje i racionalizacija gramatike koja treba biti organizirana prema uzoru na prirodne jezike i b) rječnik koji maksimalno podsjeća na riječi poznatih jezika. U tom smislu bio bi to aposteriorana jezik, jer proizilazi iz usporedbe i sinteze postojećih prirodnih jezika. Takav projekat ima izgleda za prihvaćanje, samo ako bude internacionalno priznat, ovisi dakle o političkoj volji svijui.

Krajem devetnaestog stoljeća prikazan je svijetu internacionalni jezik dra Zamenhofs - esperanto. Nadahnut učenjem o sveopćem bratstvu, trudi se Zamenhof da esperanto ostane nedirnut rasnim ideologijama. Tek ako ga ljudi različitih vjerskih, političkih i filozofskih gledanja prihvate, ima nade u uspjeh. I dok je većini drugih umjetnih projekata (koji često odražavaju babilonsku mnogojezičnost i usprkos svojoj katkad uspjeljoj strukturi nisu bili prihvaćani) samo do upotrebljivosti, s esperantom se vraća stara irenističko-pacifistička ideja. Odlika mu je u tome što omogućuje živo govorenje izvanrednim fleksibilitetom uz jednostavnost strukture. Meillet svodi na bitno: "Uzaludno je teoretizirati, esperanto funkcionira". U reformiranoj verziji pod imenom Ido priznat je esperanto najboljim umjetnim jezikom.

Prigovor svakom aposteriornom jeziku jest to što se pokušava stvoriti praktičan, tj. lako upotrebljiv i fleksibilan sustav izraza, a to je u odnosu prema prirodnim jezicima teoretsko ograničenje. "Ako su apriorni jezici bili suviše filozofični, aposteriorni su to nedvojbeno premalo" (Eco, str. 335). Zatim, esperanto se nije mogao riješiti indoevropskog modela te nije posve internacionalan. No najodlučnije umjetnom aposteriornom jeziku prigovara Tracy: "Kad bi se svi ljudi i odlučili govoriti jednim jedinim jezikom, taj bi se upotrebom mijenjao, modificirao na tisuće različitih načina i doveo do raznih idioma" (Eco, str. 336). Kao jamstvo standarda takvog jezika zauzima se Martinet za nadzor putem medija. Eco mu se pridružuje mišljenjem da su upravo "masovni mediji oni koji najvećom mogućom brzinom emitiraju homogene modele ponašanja i kad bi političku odluku poduprla svjetska medijska kampanja, mogao bi se odabrani pomoćni jezik ubrzo proširiti svijetom" (Eco, str. 338).

Približimo li se ovoj ideji nešto opreznije, uvidjet ćemo da je bremenita težnjom za sveopćim razumijevanjem ali i neosjetljiva na skandalon prirodnih razlika.

"Što je sveto?" - pita se Goethe u jednom distihonu i odmah odgovara: "Ono što povezuje mnoge duše"... Babilonskoj konfuziji može se, ako se hoće okrenuti predznak. Francuzi osamnaestog stoljeća vide u njoj povijesni uvjet za stabilizaciju države. "L'Etat, c'est la langue" parafrazirajući ponosno uzvikuje Pluchet i tvrdi kako mnogostrukost jezika nije samo prirodna pojava nego i društveno pozitivna. Predodžba o rasapu jezika pretvara se u romantičnih autora u "sretni grijeh". Naime, svaka društvena zajednica koja je tijekom posljednjih četiri stotine godina prolazila kroz proces stvaranja jakih država energično je podupirala jačanje svojeg narodnog jezika u školama, akademijama i u nakladničkoj djelatnosti. Danas smo međutim svjedoci radikalne promjene tih nastojanja u Evropi: na političkoj razini brišu se carinski prijelazi, govori se o nadnacionalnoj vojsci i valuti, otvaraju se granice. Počinje se uzgajati poštovanje prema jezicima manjina, prema dijalektima, mnogi promiču ideju o Evropi regija. Jezični rasap ne doživljavamo u tom kontekstu više kao nesreću nego kao obogaćenje, kao izraz etničkog identiteta i neosporivo političko pravo.

Ali ako "trend evropskog ujedinjenja ide pod ruku s umnožavanjem jezika, tada je doista jedini izlaz prihvatiti jedinstveni pragmatični jezik" (Eco, str. 339), i to na političkoj razini. S obzirom na opasnost da prevlada jezik jedne (naravno najjače) nacije, mogle bi one države "koje nemaju mogućnost drugima nametnuti vlastiti jezik, a boje se prevlasti onog prvog (dakle svi minus jedan),

početi širiti zajednički pomoćni jezik” (Eco, str. 340). Istodobno se pita o stvarnoj mogućnosti tog artefakta, jer ono što bi mu nedostajalo nije beznačajno: to je cijelo povijesno naslijeđe uza sve sadržano i sadržajno bogatstvo. Teško bi bilo i sačuvati mu normativne karakteristike. Osim toga, granica univerzalnog jezika istovjetna je s onom prirodnih jezika ako pretpostavljaju načelo savršene prevodljivosti. Optimirano prevođenje moglo bi se ostvarivati na dva načina: prvi je pomoću nekog trećeg jezika kao parametra ili *tertium comparationis*, dakle nekog “savršenog” jezika. Eco navodi primjer aymare, jezika koji se i danas upotrebljava na visovima Perua i Bolivije. Sintaksa tog jezika svojom algoritamskom strukturom dopušta u najvećoj mjeri prijevod s bilo kojeg postojećeg jezika na vlastiti - obrnuto ne vrijedi. Tim se jezikom mogu precizno a bogato izraziti modalne nijanse koje nama uspijevaju tek kroz napore opise. Tajna je vjerojatno u tome što taj jezik ne podliježe dualističkoj (dihotomnoj) zapadnjačkoj logici nego počiva na jednoj drugoj logici koja je u čvršćem skladu sa strukturom svijeta. Druga mogućnost prevođenja jest da kao parametar ne upotrijebimo neki treći jezik nego svoj vlastiti, materinski. Znamo i to da svaki prirodni jezik služi permanentno sebi samom kao metajezik. (To je ono što Pierce naziva “neograničenom semiozom”. A kako ionako nije moguće sva značenja polaznog jezika odraziti jezikom cilja, intuira Walter Benjamin, da je nužno prepuštiti se osjećaju konvergencije svih jezika.

Ovdje ne otkrivamo samo mogućnost prevođenja nego i realnu mogućnost suživota u Evropi. “Budućnost evropske kulture... jest u oblikovanju zajednice ljudi koji će biti sposobni percipirati duh, miris, cijelu duhovnu atmosferu drugih jezika. Evropa poliglota ne mora biti Evropa ljudi koji će savršeno govoriti mnogim jezicima, nego ljudi koji se sporazumijevaju na taj način što svatko govori uglavnom svojim jezikom a razumije druge, njihov duh, cijeli kulturni svemir izražen u jeziku predaka i tradicije” (Eco, str. 355). A jezik je i utoliko bogatiji ukoliko više doticaja ima s drugim kulturama.

Znamo da ljudi u govoru i jeziku, bilo kojem, mogu pronaći tragove prvobitnog, onaj zajednički duh i dah, pa zaključimo skupa sa španjolsko-arapskim teologom Ibn Hazmom da je zapravo skup svih jezika onaj početni ili : “Prajzik sadrži u sebi sve jezike”. A ono što je ispod svijeta jezika, s njima isprepletano, svim jezicima zajedničko, dakle univerzalno, to je govor koji ima atribute stvaralačke, pa i božanske egzistencije. Govor je ono područje u kojem je moguća potraga za savršenim. Ovu spoznaju moramo zahvaliti Umberto Eco i njegovu trudu na višeslojnom prikazu i klasifikaciji ljudskih težnji, iako mu to zacijelo nije bila namjera.

U materijalu ove njegove knjige moglo bi se i dalje istraživati. Pogledamo li samo letimice zahtjeve i kriterije koje je čovječanstvo kršćanske Evrope postavljalo savršenstvu i to tijekom dvaju tisućljeća, uvidjet ćemo: vrijeme je govora. Jer što su to ljudi željeli, za čime su težili i još teže? Nabrojati će: za blizinom Boga ili natprirodnih bića, za stvaralačkom moći, magijskim utjecajem, skladom i tolerancijom, plemenitošću i poetikom, dostojanstvom i ljepotom, retoričnim i metaforičnim, euforičnim i izgovorljivim, zatim za osjetljivim, preciznim i racionalnim, za jasnom logikom, za jednoznačnošću izraza sa sadržajem, za pravom mjerom redundancije, za univerzalnošću, za bogatstvom izraza, riječju: za potpunim slaganjem sa sobom i sa cijelim svijetom, sa svim stvorenjima i svim stvorenim... a nije li upravo to ono oko

čega se trude fonetičari? Čovječanstvo je mislilo potpunost naći u jeziku, a nije li počesto u komunikaciji npr. intonacija iznad svake jezične prepreke? Bez dobrih namjera neće se ljudi razumjeti iako govore i istim jezikom. Naravno, nije svako govorenje idealno i tom se idealu tek asimptotski približavamo. Kad bi svi govorili barem logično i plemenito i još ako se izraz složi sa sadržajem (mišlju), velika je vjerojatnost da će se smanjiti količina nesporazuma. Koliko smo spremni upustiti se u avanturu težnje za potpunijim sporazumijevanjem, ovisi o našoj dobroj volji. Sjetimo se da je govor dar, a komunikacija zapovjed.

I kad nas tkogod zamoli da riješimo problem organizacije i izdataka za simultano prevođenje u evropskom parlamentu, uputit ćemo ga u Fcovu pansenzoriku postojećih prirodnih jezika, a sebi (nama) poželjeti onaj jezik ptica kojim se leti iznad svih granica na krilima razumijevanja.

I neka nam bude dopušteno da za savršenim tragamo intuitivno sluteći da je put ujedno i cilj. Znamo da ne postoji nešto konačno, gotovo, dostiživo, definitivno, zaokruženo, idealno, apsolutno, savršeno i savršeno u ovom svijetu vječnih mijena. Želimo npr. svjetski mir, a nikad ga nije ni bilo. Svjetski mir je utopija. On nije stanje nego je težnja i baš zato što je težnja, možemo oko njega nastojati, možemo se truditi. A tako je i sa savršenstvom i s govorom. Nisu djelo (ergon) nego djelovanje (energeia). U kontekstu neprestanog djelovanja i neumornih napora, pa i govornih, gube sve patnje, stradanja i traume čovječanstva oštrinu svojeg žalca. Jer, svako je neslaganje, svaka disonanca zapravo harmonija koju nismo razumjeli. A disonance su potrebne i da bi se čule konsonance, čulo to suzvučje mnogih glasova u zajedništvu. Na nama je da se potrudimo oko te dinamične ravnoteže. U tom smislu neka se kreće i naša potraga za savršenim.